

GÜVENLİK KAVRAMI ETRAFINDAKİ TARTIŞMALAR VE ULUSLARARASI GÜVENLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ

Kadir SANCAK¹

ÖZET

Güvenlik, uluslararası ilişkiler disiplininin en temel kavramlarından biridir. Bu nedenle disiplinin kuruluşundan itibaren söz konusu alanda birçok çalışma yapılmıştır. Bununla birlikte güvenlik kavramının ne olduğuna ilişkin üzerinde uzlaşma sağlanan bir tanım yapılabilmemiş değildir ve bu konudaki tartışmalar halen devam etmektedir. Buna ilave olarak dinamik bir alan olan uluslararası ilişkilerde kavramlar zamana ve şartlara göre değişime uğramakta ve/veya dönüşüm yaşamaktadırlar. Bu durum güvenlik kavramı için de farklı değildir ve o da disiplinin kuruluşundan bugüne kadar geçen sürede sistemin yapısındaki değişikliklere paralel olarak dönüşüme uğramıştır. Bu çalışmada ilk olarak güvenlik kavramının ne olduğu, hangi analiz düzeyinde ele alınacağı ve başlıca teorilerin bu konudaki yaklaşımları anlatılmaktadır. İkinci kısımda ise Soğuk Savaş dönemi ve sonrası dikkate alınarak sistemdeki değişimin güvenlik kavramını nasıl dönüştürdüğü açıklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Güvenlik, Tehdit Algısı, Soğuk Savaş, Terörizm, Nükleer Silahlar

AROUND THE CONCEPT OF SECURITY DEBATE AND THE TRANSFORMATION OF INTERNATIONAL SECURITY

ABSTRACT

Security is one of the main concepts of the international relations discipline. Thus, many studies have been carried out as of the establishment of this field. However, no agreed definition has been made on what the concept security means and so the debates on the issue still continues. In addition/on the other hand, the concepts in international relations which is a dynamic field undergo change and/or transformation in accordance with time and conditions. This situation is no different to the concept of security, and it has also been transformed in parallel with changes in the structure of the system in the period from the establishment of the discipline until now. In this study, what the concept of security is, in which level of analysis it will be handled and the approaches of basic disciplines on the issue is told first. In the second part, how the change in the system has transformed the concept of security is explained considering the Cold War Era and thereafter

Keywords: International Security, Threat Perception, Cold War, Terrorism, Nuclear Weapon

¹ Öğr. Gör. Gümüşhane Üniversitesi, İİBF, kadir sancak@gumushane.edu.tr

GİRİŞ

Dünyaya gelen her canlının öncelikli amacı varlığını korumak ve sürdürmektir. Bir canlı olarak insanlar için geçerli olan bu durum insanlardan meydana gelen devletler için de geçerlidir. Varlığını korumak ve sürdürmek güvenlik kavramının da özünü oluşturmaktadır. Günlük hayatta ifadelerimizde sıklıkla yer bulan ve uluslararası ilişkilerde de yaygın bir kullanım alanı olan güvenlik kavramının bu yaygın kullanımına karşılık, üzerinde uzlaşılan bir tanımla yapılabilmemiş değildir. Kavramın tanımına yönelik yapılan açıklamalar muğlaktır ve bu muğlaklığın temel nedeni de söz konusu alanda yapılan çalışmaların yetersizliği değil, aksine güvenliğin türetilmiş bir kavram olmasından kaynaklanmaktadır. Söz konusu türetilme, kişilerin ve toplumların kendi siyasi ve ideolojik düşüncelerinin bir ürünüdür. (Bilgin, 2010:76)

Uluslararası ilişkiler çalışmaları içerisinde kavramın muğlaklığına ilk olarak işaret eden isim Arnold Wolfers'tır ve 1952 yılında yazdığı *National Security As an Ambiguous Symbol* adlı eserinde "hangi değerlerin, hangi tehditlerden, hangi araçlarla ve hangi maliyette korunmasına" (Wolfers,1952'den aktaran: Beren,(t.y) <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=1856>) yönelik sorulara öncelikle cevap verilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Bu muğlaklığın ortaya çıkmasında birçok etkenin varlığı kabul edilmekle birlikte esas olarak tehdit algılamalarındaki farklılıkların bunda önemli bir payının olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte güvenlik kavramının tanımlanmasındaki muğlaklığın bilinçli bir tercih olduğu ve karar alma mekanizmalarındaki kadronun izleyecekleri politikalarda hareket serbestisi kazanmak amacıyla böyle bir yaklaşımı tercih ettikleri düşüncesi de yabana atılmamalıdır.

Güvenlik kavramının tanımı yapılırken birçok değişkenin dikkate alınması gerekliliği ve değişen şartlara göre kavramın çerçevesinin yeniden belirlenmesi durumu herkes tarafından kabul gören ve her dönem geçerli olan bir tanımın ortaya çıkmasına engel olmaktadır. Bununla birlikte güvenliğe ilişkin "tehlikelerden ve korkulardan uzak kalma, bir tehdidin olmaması" gibi ifadelerin birçok tanıtımda kullanılmış olması ortak bir anlayışın olduğunu da göstermektedir.(Özcan, 2011:447-448) Buradan anlaşılacağı üzere güvenlikle tehdit arasında doğrudan bir ilişki vardır ve güvensizlik durumu bir tehdidin var olduğuna işaret etmektedir. Sözü edilen tehdit bir yanı sıra gerçek olgulara ve olaylara dayanmakta iken, bir yanı sıra da algı ve tahminlere dayanmaktadır.(Dedeoğlu, 2008:22) Bu durum güvenlikle ilgili yapılan değerlendirmelerde objektif kriterler yanında sübjektif yaklaşımların da etkili olduğunu göstermektedir. Objektif güvenlik, bir tehlikenin var olmadığını, sübjektif güvenlik ise şüphelenilecek bir tehlikenin olmadığına inanma durumunu ifade etmektedir.(Caşın ve diğerleri, 2007:64)

Uluslararası ilişkiler alanında temel bir yeri olan güvenlik kavramı, hangi analiz düzeyinde ele alınırsa alınsın öncelik sırasında en başta gelmektedir. Güvenlik temel değerdir ve o kaybedildiğinde sahip olunan her şey kaybedilebileceği için insanlar güvenliklerini tehdit edecek şeyleri ortadan kaldırmak için ellerinden gelenin en iyisinin

yapmaya çalışırlar.(Morgan,2006:1). Birey düzeyinde geçerli olan bu durum devletler için de aynı oranda geçerlidir. Bu durum, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 1987 yılında düzenlenen Silahsızlanma ve Kalkınma Konferansı'nda kavramın tanımı yapılırken söylenen “güvenlik, tüm uluslar için başta gelen bir önceliktir...” ifadesi ile de vurgulanmıştır.(Çomak, 2008:s.y)

Güvenlik kavramını birey, devlet ve sistem düzeyinde - veya bunların aralarına da farklı düzlemleri yerleştirerek- ele alan yaklaşımlarla birlikte iç ve dış güvenlik şeklinde veya siyasi, ekonomik, askeri, sosyal, müşterek güvenlik ve çevre güvenliği şeklinde kategorilere ayırarak değerlendiren yaklaşımlar bulunmaktadır.(Ağca, 2010:45) Bugün gelinen noktada güvenliği, bu çeşit bir ayrıma tabi tutarak birbirinden bağımsız alanlar gibi incelemek mümkün değildir. İç ve dış güvenlik arasındaki ayrım büyük oranda ortadan kalkmış, birey ve devlet güvenliğini birbirinden ayırarak değerlendirme imkânı pek fazla kalmamıştır. Ancak, her ne kadar aralarında doğrudan bir bağlantı bulunuyor olsa da kavramın ele alınmasında analiz düzeyi olarak bir ayrım yapılma yoluna gidilmektedir. Bununla birlikte yapılan sınıflandırmaların bir yandan kavramın ele alınıp incelenmesinde kolaylık sağladığını söylemek mümkün iken diğer yandan bu sınıflandırma ihtiyacını ortaya çıkaran etkenin ve tanımlardaki çeşitliliğin bu değerlendirmeleri yapan kişilerin yaklaşım farkından kaynaklandığını ifade etmek gerekmektedir. Buradaki yaklaşım farkıyla ifade edilmek istenen uluslararası ilişkiler alanında ortaya konulan teoriler ve kavramlara ilişkin temel yaklaşımlardır.

I. GÜVENLİK KAVRAMINA İLİŞKİN YAKLAŞIMLAR

Güvenlik olgusu insanlık tarihi kadar eski olmasına rağmen bu alanla ilgili yapılan akademik çalışmalar çok yenidir. Uluslararası ilişkilerin temel alanlarından biri olan güvenlikle ilgili çalışmalar İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya konulmaya başlanmış ancak yapılan ilk çalışmalarda kavramın çerçevesi dar tutulmuş, güvenliğin askeri boyutu esas alınarak uluslararası ilişkilerin geleneksel yaklaşımlarından olan realist yaklaşıma uygun değerlendirmeler yapılmıştır.(Yılmaz, 2007:70)

Uluslararası ilişkilerde kurucu teorilerden biri olarak kabul edilen realist teori, devleti uluslararası ilişkilerin temel aktörü olarak kabul etmektedir ve devletlerin güvenliklerini sağlayacak bir merkezi otoritenin var olmamasından dolayı uluslararası sistemin anarşik bir yapı arzettiğini iddia etmektedir. (Arı, 2010:159-163). Uluslararası ortam anarşik bir yapı özelliği taşıdığı için en önemli sorun devletin güvenliğinin sağlanmasıdır ve bu aşamada her devlet kendi güvenliğini sağlamakla yükümlüdür.(Ateş, 2009:17).

Güvenliği ağırlıklı olarak askeri unsurlarla ilgili bir konu olarak ele alan realist görüşe göre uluslararası politikanın gündemini ulusal güvenlik konuları oluşturmaktadır. Ulusal güvenlik konuları ise askeri ve siyasi konulardan meydana gelmekte ve realistler tarafından bu konulara “yüksek politika” adı verilmektedir. Buna ilave olarak devletin ilgi

alanında olan ekonomi, sağlık, çevre ve benzeri diğer konular “alçak politika” olarak adlandırılarak ikinci planda değerlendirilmektedirler.(Oğuzlu, 2007:14)

Uluslararası ilişkilerde belirleyici olanın *çıkar* olduğunu düşünen klasik realistler, ulusal çıkarların korunması için savaşların yapılabileceğini savunmakta ve kendini koruma anlayışını oldukça geniş bir çerçevede yorumlayarak bir anlamda emperyalizme meşruluk tanımaktadırlar. Klasik realistler savaşların var olmasını insan doğası ile açıklamakta ve insanın özü itibari ile bencil, kendi çıkarını düşünen bir varlık olduğunu iddia etmektedirler. Neorealistler ise bu noktada klasiklerden daha farklı düşünmektedirler. Onlar, savaşların nedeninin insanın doğasından değil, uluslararası sistemin anarşik yapısından kaynaklandığını söylemektedirler.(Çaman, 2007:43)

Uluslararası sisteme hâkim olan anarşik yapı devletlerde güvensizliğe yol açmakta ve bunun sonucu olarak varlığını muhafaza edebilmesi için her devletin güvenliğini bizzat kendisinin sağlaması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Güvenliği askeri güç temelinde değerlendiren bu yaklaşıma göre, bir devletin güvenliğinin sağlanması için yapılacak olan askeri gücünün artırılması ve bu anlamda da silahlanmaya gidilmesidir. Bu durumda bir devletin kendisine tehdit olarak gördüğü diğer devlete karşı savunma amacıyla silahlanma yoluna gitmesi, diğer devletin de bu savunma amaçlı yapılan silahlanmayı tehdit olarak algılayıp silahlanması sonucunu doğurmaktadır. Bir devletin mutlak güvenlik içinde olması diğer devletler açısından mutlak güvensizlik anlamına geldiği için bu durum diğerlerini silahlanmaya ve benzeri düşmanca hareketlere yöneltmektedir. İlk olarak John H. Herz tarafından *güvenlik ikilemi* (Bilgiç, 2011:123-142) tabiri ile uluslararası ilişkiler disiplini literatürüne giren bu durum bir yanlış algılama neticesinde iki taraf arasında kısır döngü halini alan bir silahlanma yarışının ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

Devletlerarası ilişkilerde güç unsurunun merkezi önemi hem realistler hem de neorealistler tarafından kabul edilmektedir, ancak realistler gücü ulaşılması gereken bir *amaç* olarak düşünürken neorealistler bundan farklı düşünmektedirler. Neorealistler devletlerin nihai amaçlarının sistemde hayatta kalmak olduğunu ifade ederek gücün ancak bir *araç* olarak kullanılabilceğini ve asıl önemli olanın güvenlik olduğunu savunmaktadırlar. Bu nedenle devletlerin güçlerinden daha çok güvenliklerinden endişe ettiklerini düşünerek uluslararası güvenlik konularına ağırlık vermektedirler.(Bozadağlıoğlu ve Özen, 2004:63)

Uluslararası ilişkilerde kurucu teorilerden bir diğeri olan ve sıklıkla birbirlerinin yerlerine kullanılan idealizm ya da liberalizm, birçok konuda olduğu gibi güvenlikle ilgili tartışmalarda da realizmden ayrılmaktadır. Realistlerin temel argümanlarından olan savaşın nedeni olarak insanın doğası itibari ile kötü ve bencil olduğuna ilişkin görüş liberallerde tam aksi yönde değerlendirilerek insanın özü itibariyle barışçıl olduğu şeklinde karşılık bulmaktadır. Bu nedenle de savaşlar kaçınılmaz bir gerçek değildir ve gerekli adımlar atıldığı takdirde savaşların önüne geçebilmek mümkündür. (Çalış ve Özlük, 2007:230)

Bu düşünceye inanan insanlar Birinci Dünya Savaşı'nın getirdiği ağır tahribat sonrasında savaşları ortadan kaldıracak güven dolu bir ortamın kurulması üzerine kafa yormaya başlamışlardır. Nitekim bunun sonucu olarak savaşın hemen sonrasında ABD Başkanı Woodrow Wilson güvenli bir uluslararası sistemin kurulması için atılması gereken adımları on dört ilke şeklinde açıklamıştır. Açık diplomasiden silahsızlanmaya kadar birçok konuya temas edilmiş ve uluslararası işbirliği sayesinde barışın tesis edilmesinin mümkün olduğu savunulmuştur. (Çalış ve Özlük, 2007:228)

Realistler, devletlerin kendi çıkarını düşünerek bir diğeri ile işbirliği yapmayacağını ve her devletin güvenliğini kendisinin sağlaması gerektiğini savunurken liberaller, devletler arasında işbirliği imkânlarının geliştirilerek kurulacak bir örgüt yardımıyla uluslararası güvenliğin sağlanabileceğini düşünmektedirler. Aynı şekilde liberaller, uluslararası hukuka etkinlik kazandırılmasının ve uluslararası örgütler yardımıyla küresel işbirliğinin tesis edilmesinin uluslararası güvenliğin sağlanması için gerekli olduğunu ifade etmektedirler. Çünkü bir devlet için tehdit sadece diğer devletlerin eylemlerinden kaynaklanmamakta, küresel ısınma, çevre felaketleri ve terör gibi küresel özellikler arz eden tehditler karşısında ortak hareket etmek kaçınılmaz bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.

Liberaller, devletlerin sahip oldukları yönetim biçimlerinin uluslararası güvenlikle doğrudan bağlantılı olduğuna inanmaktadırlar ve bu bağlamda totaliter rejimlere sahip devletlerin savaşa meyilli, demokratik rejimlerin ise barış yanlısı olduğunu savunmaktadırlar.(Arı, 2010:364-373). Bunun yanında uluslararası güvenliğin tesis edilmesi için realistler tarafından alçak politika olarak değerlendirilen ekonomi ve ticaret gibi alanların önemli olduğunu düşünmektedirler. Devletler arasında kurulacak ticari ilişkilerin bu devletler arasında karşılıklı bir ekonomik bağımlılık doğuracağını ve meydana gelecek bir savaşın maliyetinin bu nedenden dolayı ağır olacağını düşünen devletlerin savaşı çözüm olarak düşünmeyeceklerini öngörmektedirler. Ayrıca savaşların olmasında silahlanma yarışının önemli bir payının olduğu düşüncesi ile silahlanmanın önlenmesinin gerekliliğine ve bu amaçla silahsızlanma antlaşmalarının yapılmasının önemine vurgu yapmaktadırlar.(Çalış ve Özlük, 2007:229-234)

Konu başında da ifade edildiği gibi güvenlik sübjektif ve objektif öğelerden meydana gelmektedir ve güvensizliği doğuran tehdit de bir yanılla gerçek olgu ve olaylardan meydana gelirken diğer yanılla algılara dayanmaktadır. Realizm ve idealizm gibi teorilere kıyasla uluslararası ilişkilerde daha yeni bir yaklaşım modeli olan konstrüktivizme göre bu algıları belirleyen, devletlerin tarihsel ve kültürel geçmişlerinin oluşturduğu kimlikleridir. Bu bağlamda güç ve çıkar kavramlarının değişmez ve objektif bir tanımını yapmak mümkün değildir. Çünkü bu kavramların tanımı devletlerin sahip oldukları kimliklere göre değişiklik göstermektedir ve devletler ulusal çıkarlarının ne olduğunu ortaya koymadan önce bir kimlik sahibi olmalıdır.(Wendt, 2003:96-138)

Devletlerin sahip oldukları sosyal değerlerden inşa edilen kimlikleri *tehdit* ve *öteki* ayrımının yapılmasına imkân sağlamaktadır. Bu noktada ABD'nin güvenlik

algılamalarına bakmak oldukça açıklayıcı olacaktır. Sahip olduğu askeri gücün Kanada ve Küba için farklı tehdit algılamalarına yol açması(Wendt, 2003:25) veya İran'ın nükleer silah kapasitesine sahip olmasıyla İsrail'in bu silahlara sahip olmasının ABD nezdinde taşıdığı güvenlik endişesi birbirinden oldukça farklıdır. Bu ikincisindeki tehdit unsurunu bizatihi nükleer silahlar değil, bu silahları elinde bulunduranların kimliği belirlemektedir.

II. ULUSLARARASI GÜVENLİKTE YAŞANAN DÖNÜŞÜM

A. Soğuk Savaş Dönemi

Güvenlik kavramı insanlık tarihi kadar eskidir ancak uluslararası ilişkiler alanındaki bilimsel çalışmaların konusu olması henüz çok yenidir. Bağımsız bir alan olarak uluslararası ilişkiler disiplininin ortaya çıkması Birinci Dünya Savaşı ertesinde gerçekleşirken(Burchill ve Linklater, 2012:18) bu disiplinin temel alanlarından biri olan güvenlik kavramı ise ağırlıklı olarak İkinci Dünya Savaşı sonrasında incelenmeye başlanmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın yıkımını bir daha yaşamamak için neler yapılması gerektiği ve uluslararası güvenliğin nasıl sağlanacağı sorularının cevapları İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde akademinin ilgilendiği esas konuların başında gelmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile birlikte, ABD ve Sovyetler Birliği liderliğinde Doğu ve Batı şeklinde birbirine rakip iki ayrı blok ortaya çıkmış ve Soğuk Savaş Dönemi olarak ifade edilen, gerginlik ve kısmi çatışmaların hâkim olduğu yeni bir dönem başlamıştır. Dünyadaki devletlerin bu iki blok ya da kutup içerisinde yer aldığı - veya bu iki taraf içerisinde yer almayanların *bağlantısızlar* adı verilen bir üçüncü grubu oluşturmaları ile üçlü- bir yapı ortaya çıkmıştır. Bu dönemdeki güvenlik algılamaları genel olarak askeri, ekonomik, ideolojik ve siyasal temeller üzerine kurulmuştur.(Tepebaş, (t.y): www.tasam.org/images/tasam/tepebas.pdf). Bu doğrultuda ABD'nin ekonomik olarak Batı Avrupa'nın Sovyetler Birliği'ne karşı güçlendirilmesi için Truman Doktrini ve Marshall Yardımı gibi planları devreye sokma hamlesine karşılık Sovyetler Birliği de kendisine yakın sosyalist ülkeleri kapsayan ve ekonomik gelişmelerini temel alan kısa adı COMECON olan Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi'ni kurmuştur. Bununla birlikte bu dönemdeki güvenlik algılamalarında hâkim olan unsur askeri güvenlidir ve bunun sağlanması amacıyla da iki tarafta NATO ve Varşova Paktı gibi örgütler kurulmuştur.(Evans ve Newnham, 2007). Bu dönemde hiçbir devletin varlığını koruma ve sürdürme konusunda sistemi tek başına belirleme imkanının olmadığı anlaşılmış, ittifaklar sisteminin güvenlik açısından daha yararlı bir yöntem olduğu görülmüştür.(Dedeoğlu, 2008:38)

İkinci Dünya Savaşı'nda ABD'nin Japonya'ya karşı kullandığı atom bombası ile ortaya çıkan nükleer silahlar uluslararası güvenlikte yeni bir dönemin başlangıcını oluşturmuş, Soğuk Savaş Dönemi'nde kutuplar arasındaki güvenlik politikalarının belirlenmesinde ve algıların şekillenmesinde belirleyici etken olmuştur. İki blokta da kitle imha silahlarının mevcudiyeti ve iki tarafın da birbirlerine ilişkin olarak ikinci vuruş kapasitesine sahip olmaları, savaşları önlenmesinde önemli bir rol oynamıştır.(Tepebaş,

(t.y): www.tasam.org/images/tasam/tepebas.pdf). Bu dönemde tehdit algısı nettir, tehditler sabittir ve tehditlerin gelişim dinamiği tam olarak tahmin edilebilmektedir. Uluslararası güvenlik *caydırıcılık* esasına dayanmaktadır ve karar alıcıların rasyonel bir yaklaşım sergileyecekleri düşünülmektedir. Uzun yıllar Sovyetler Birliği'nin Washington Büyükelçiliği görevini üstlenmiş olan Anatoly Dobrynin'in "Kruşçev, Eisenhower'ın SSCB ve ABD arasında büyük çaplı bir askeri sürtüşmeye izin vermeyeceğinden emindi..." ifadesi bu anlayışı göstermektedir.(Kozhokin, 2007:3)

Soğuk Savaş Dönemi güvenlik algılamalarına dair yapılacak tespitlerden bir diğeri güvenlik politikalarının öznesine ilişkindir. Bu dönemi sonrasında farklı kılan özellik, bu dönemde güvenlik tehdidi yaratacak olan öznenin devletler olmasıdır. Yine bu dönemin güvenlik anlayışının bir diğer karakteristik özelliği güvenliğin önceliğine ilişkindir. Söz konusu dönemde güvenlik öncelikli bir konuma sahiptir ve özgürlük ile güvenlik arasında yapılacak sıralamada güvenlik önce gelmektedir.

B.Soğuk Savaş Sonrası Dönem

Yaklaşık kırk yıl boyunca devam eden Soğuk Savaş Dönemi'nin sona ermesi ile birlikte artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacak sözünü doğrularcasına siyasetten ekonomiye hemen her alanda alıştığımız düzenin dışında büyük değişikliklerin gözlemlendiği yeni bir dönem başlamıştır. Önceki dönemin tehdit algılamaları ve uluslararası güvenlik açısından sade ve öngörülebilir atmosferi bu yeni dönemde yerini ilişkilerin çok daha karmaşık bir yapıya büründüğü, son derece değişken ve öngörülmesi zorlaştıran bir uluslararası güvenlik ortamına bırakmıştır. Güvenlik algılamalarında meydana gelen değişimin en önemli nedeni tehdit unsurunun sadece tek boyutlu ve devletten devlete olma vasfını yitirerek asimetrik bir yapıya bürünmesi ve çok boyutlu bir konuma ulaşmış olmasıdır. Artık tehditlerin kaynağının, zamanının ve şeklinin önceden tahmin edilmesinin imkânsız hale geldiği bu yeni dönemde mücadele alanı olarak da büyük bir değişim ve genişleme yaşanmış, uluslararası güvenlik açısından bütün dünya bu mücadelenin zemini haline gelmiştir. (Büyükanıt, 2007:X-XIX) Tehdit unsurlarının sınır tanımazlığı ve belli bir coğrafya ile sınırlı kalmayıp tüm ülkeler için geçerli olması hali olarak da özetleyebileceğimiz bu durum söz konusu dönemde güvenlik kavramının dönüşümünde yaşanan en önemli değişiklik olmuştur.(Koçer, 2005:288)

Soğuk Savaş Dönemi'nin sona ermesiyle sistemde hâkim olan iki kutuplu yapı sona ermiş, ABD'nin süper güç olarak dünyada rakipsiz kaldığı ve uluslararası gelişmeler şekil verdiği bir dönem başlamıştır. Tehdit algılamasını komünist bloktan gelecek tehditlere göre şekillendiren Amerikan yönetiminin tehdit ajandası, söz konusu bloğun dağılmasıyla birlikte boş kalmış ve güvenlik tezlerini üzerine inşa edeceği yeni bir *öteki* yaratma ihtiyacı hâsıl olmuştur. Komünist tehlikenin ortadan kalkmasıyla güvenlik stratejileri olarak uluslararası sistemde ortaya çıkan belirsizlik dönemi uzun sürmemiş, on yıl gibi bir zaman aralığından sonra 11 Eylül saldırıları ile yeni bir güvenlik konsepti belirlenmiştir.

Soğuk Savaş Dönemi'nin ertesinde yeni dönemin güvenlik algılamasına dair tartışmalar yaşanırken “medeniyetler çatışması, radikal İslam tehdidi, başarısız devletler ve haydut devletler” gibi kavramlar ortaya atılmış ancak bu *mitlerin*(Arıboğan, 2003:113-134) gerçeğe dönüşüp meşrulaşması 11 Eylül saldırıları ile gerçekleşmiştir. Bu saldırılarla birlikte uluslararası güvenlik anlayışında Soğuk Savaş Dönemi'ne hakim olan devlet kaynaklı simetrik tehdit algısı önemini yitirmiş, devlet dışı yapılar tarafından gerçekleştirilen “saldırmanın, muhatap karşısındaki zayıflığına karşılık göreceli biçimde üstünlüklere sahip olması”(Büyükanıt, 2003:XVIII) şeklinde ifade edilebilecek olan asimetrik tehdit kavramı ön plana çıkmıştır. Asimetrik tehdit kavramının tarafı olan terör, insanlık tarihinde yeni bir olgu değildir ancak kullandığı yeni yöntemlerin farklılığı ve kazandığı küresel boyut 11 Eylül saldırılarından sonra ona yeni bir kimlik kazandırmıştır. Bu saldırılarla birlikte hiçbir ülkenin terör karşısında güvende olamayacağı ve umulmayacak yöntem ve silahlarla terör saldırılarının gerçekleştirilebileceği görülmüştür.

Uluslararası toplumun terör konusunda asıl endişe kaynağı terör örgütlerinin kitle imha silahlarına sahip olabilme ihtimalidir. Nükleer silahların yayılması konusu uzun yıllardır uluslararası toplumun en önemli gündem maddeleri arasındadır. Bununla birlikte Soğuk Savaş Dönemi'nde başlayan ve sonrasında da artarak devam eden çalışmalar ve imzalanan anlaşmalarla nükleer silahların yayılmasının önüne geçilmeye çalışılmış olmasına rağmen bu silahlara sahip olan ülke sayısında artış yaşanmaktadır. Nükleer silahlara sahip ülke sayısının artması en korkulan senaryo olan bu silahların terör örgütlerinin eline geçmesi ihtimalini artırmaktadır. Nükleer silah sahibi olan devletlerin rasyonel davranacaklarına inanılan karar alma mekanizmalarından farklı olarak inandığı dava uğruna en değerli varlığı olan canını bile feda etmekten çekinmeyen teröristlerin bu konuda nasıl hareket edecekleri uluslararası güvenlik açısından en büyük endişe kaynağıdır. (Oğuzlu, 2007:18; Akçadağ, (t.y): [http://www.bilgestrateji.com /store /dergi2/Emine.pdf](http://www.bilgestrateji.com/store/dergi2/Emine.pdf))

11 Eylül saldırılarına muhatap olan ABD, Soğuk Savaş boyunca sürdürdüğü caydırıcılık politikasının yerine bu yeni dönemde adına *önleyici savaş* veya *önleyici müdahale* adı verilen “tehdidin ya da saldırının gerçekleşmeden etkisiz hale getirilmesi” şeklinde izah edebileceğimiz yeni bir güvenlik stratejisi izlemeye başlamış ve bu doğrultuda Afganistan ve Irak'a müdahalede bulunmuştur. BM Şartı'na ve mevcut uluslararası hukuka aykırı (Blumenwitz, 2003:35-38; Evans, 2007) olan bu saldırılar uluslararası güvenlik açısından yeni tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Bu dönemde tartışılan bir diğer konu ise “merkezi otoritenin sağlanamadığı, devlet kurumlarının gerektiği gibi çalışmadığı, iç savaş yaşayan veya teröristler için bir sığınak haline gelen devletler” şeklinde açıklanabilen *başarısız devlet* (failed state) kavramı olmuştur. Bu çerçevede 1990'lı yıllardan itibaren başta BM olmak üzere çeşitli bölgesel güvenlik örgütleri uluslararası güvenlik açısından bir tehdit olarak görülen söz konusu bölgelere yönelik olarak ulus inşa etme adına çok uluslu güçler konuşlandırmışlardır. (Oğuzlu, 2007:19)

Özellikle geçen yüzyılın sonlarından itibaren hızlı bir gelişme gösteren iletişim teknolojisi birçok alanda devletleri bir birine yakınlaştırarak karşılıklı olarak bağımlı kılmış, bunun neticesinde de adına küreselleşme dediğimiz olgu varlığını her alanda olduğu gibi uluslararası güvenlik alanında da hissettirmiştir. Bu yeni dönemde ulusal güvenlikle uluslararası güvenlik arasındaki ayırım büyük oranda kaybolmuştur. Ayrıca değişen ve çeşitlenen tehdit unsurları uluslararası güvenlik kavramının içeriğini değiştirmiş ve sınırlarını genişletmiştir. Çevre sorunları, insan hakları, kitlesel göçler, mikro milliyetçilik, etnik çatışmalar, köktendincilik, uluslararası terörizm, ekonomik sorunlar, uyuşturucu ve silâh kaçakçılığı, bulaşıcı hastalıklar, insan ticareti gibi tehdit unsurları uluslararası güvenliğin ilgi alanına dâhil olmuştur.(Koçer, 2005:289) Devletlerin tek başlarına çözemeyeceği bu sorunlar birlikte hareket etmeyi gerekli kılmaktadır ve bu nedenle yeni dönemde kolektif güvenlik faaliyetlerine daha fazla ağırlık verilmesi beklenmektedir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte uluslararası güvenlik açısından yeni bir dönem başlamıştır. Bu yeni dönemde büyük güçler arasında sıcak bir çatışma meydana gelme olasılığı zayıflamıştır. Bununla birlikte uluslararası güvenliğe yönelik tehditler çeşitlenmiş ve önceki döneme oranla daha az öngörülebilir bir döneme geçiş yapılmıştır. Bir yandan ülkeler bir araya gelerek Avrupa Birliği örneğinde olduğu gibi uluslararası yapılanmalar meydana getirirken, diğer yandan dünyanın birçok yerinde çok etnikli yapıya sahip devletlerin parçalandığı görülmüştür. Çekoslovakya'nın ikiye ayrılması ve Sovyetler Birliği'nin dağılması çatışma olmaksızın gerçekleşirken Yugoslavya'nın parçalanması şiddetli çatışmalara neden olmuştur. Eski Yugoslavya'nın geneline yayılan ve özellikle Boşnakları hedef alan saldırılar Srebrenitsa'da yaşanan soykırımla birlikte zirveye ulaşmıştır. Diğer yandan Sovyetler Birliği'nin dağılması her ne kadar sorunsuz gerçekleşmiş gibi görünse de Çeçenistan'ın bağımsızlık mücadelesi, Gürcistan'daki ayrılıkçı hareketlerden kaynaklanan çatışmalar ve Azerbaycan'daki Karabağ Bölgesi'nde Ermenistan'ın işgali ile başlayan katliamlar Sovyet sonrası coğrafyada yaşanan başlıca sıcak çatışmalar olmuştur.

Kitle imha silahlarının yayılması sorunu önceki dönemde olduğu gibi Soğuk Savaş sonrası dönemde de temel güvenlik sorunlarından biri olmaya devam etmiştir. Diğer yandan terör örgütlerinin söz konusu silahlara ulaşma ihtimallerinin belirmesi bu durumu çok daha tehlikeli bir boyuta taşımıştır. 11 Eylül saldırıları ile birlikte uluslararası terörizm, uluslararası güvenliğin öncelikli konusu haline gelmiştir. Amerika Birleşik Devletleri gibi bir süper gücün kendi toprakları içerisinde uğradığı bu saldırı hemen hiçbir ülkenin güvende olamayacağını göstermiştir. Bu bağlamda ekonomik ve askeri kaynaklardan meydana gelen sert gücün terör gibi asimetrik tehditlere karşılık tek başına çözüm olamayacağı ve yumuşak güç adı verilen yeni güç yaklaşımlarının dikkate alınması düşüncesi taraftar toplamaya başlamıştır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde teknolojik gelişmelerle birlikte ulaşım ve iletişim alanında yeni imkânlar ortaya çıkmış ve küreselleşme büyük hız kazanmıştır. Özellikle internet ağının yaygınlaşması ve sosyal medyanın her geçen gün daha fazla insan tarafından kullanılmaya başlanması özgürlük, demokrasi, ekonomik refah ve gelir dağılımında adalet gibi kavramların daha geniş kitlelerce tartışılmasını ve talep edilmesini de beraberinde getirmiştir. Eski Sovyetler Birliği coğrafyasındaki bazı ülkelerde yaşanan renkli devrimlerde ve son dönem Orta Doğu coğrafyasında görülen Arap Halk Hareketleri'nde bu durum yaşanmıştır. Bir dizi iktidar ve siyasal yapı değişikliklerine neden olan bu oluşumlar ciddi güvenlik sorunları meydana getirerek güvenlik olgusuna siyasi ve sosyolojik bir boyut kazandırmıştır.

Uluslararası sistemde yaşanan değişimler güvenlik kavramını da etkilemiş ancak önemini azaltmamıştır. Geleneksel olarak askeri bir kavram olarak değerlendirilen güvenlik artık siyasi, sosyolojik, ekonomik ve ekolojik yönleri ile birlikte ele alınır olmuştur. Alanın genişlemesi ile birlikte birçok güvenlik sorunu da ülkelerin tek başına çözecekleri sorunlar olmaktan çıkmıştır. Uluslararası terör, çevre kirliliği, açlık, mültecilik ve benzeri sorunlar bu yeni dönemde birlikte hareket etmeyi zorunlu kılmaya başlamıştır.

KAYNAKÇA

- AĞCA, Fehmi (2010), **AB'nin Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye'nin Konumu**, İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- AKÇADAĞ, Emine (t.y.), **Yeni Güvenlik Tehditleri, Avrupa Birliği'nin Geleceğine İlişkin Sonuçları ve Türkiye Faktörü**, <http://www.bilgestrateji.com/store/dergi2/Emine.pdf> (10.05.2011).
- ARI, Tayyar (2010) **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, Bursa: MKM Yayıncılık.
- ARIBOĞAN, Deniz Ülke (2003), **Tarihin Sonundan Barışın Sonuna**, İstanbul: Timaş Yayınları.
- ATEŞ, Davut (2009), "Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm/ Realizm Tartışması ve Disiplinin Özerkliği", **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, (10), 17, ss. 11-25
- BEREN, Fatih (t.y), "Özgürlük-Güvenlik Dengesinde Yaşanan Tartışmaların Türkiye'nin Seçim Öncesi Gündemine Etkisi" , <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=1856> (14.05.2011).
- BİLGİÇ, Ali (2011), ""Güvenlik İkilemi"ni Yeniden Düşünmek Güvenlik Çalışmalarında Yeni Bir Perspektif", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 8, Sayı 29, ss. 123-142
- BİLGİN, Pınar (2010), "Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları", **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, 14, ss. 69-96

- BLUMENWITZ, Dieter (2003), “Küreselleşmenin Hukuki Boyutları ve Güvenlik Stratejilerine Etkileri”, **Birinci Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.
- BOZDAĞLIOĞLU, Yücel ve ÖZEN, Çınar (2004), “Liberalizmden Neoliberalizme Güç Olgusu ve Sistemik Bağımlılık”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, 1, (4), ss.59-79
- BURCHILL, Scott ve LINKLATER, Andrew(2012), “Analiz Çerçevesi”, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, Ed.: Scott Burchill ve diğerleri, Ter. Ali Aslan, Muhammed Ali Ağcan, İstanbul: Küre Yayınları
- BÜYÜKANIT, Yaşar (2007), “Güvenliğin Yeni Boyutları ve Uluslararası Örgütler Sempozyumu Açış Konuşması”, **Dördüncü Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, İstanbul: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.
- BÜYÜKANIT, Yaşar (2003), “Küreselleşme ve Uluslararası Güvenlik Sempozyumu Açış Konuşması”, **Birinci Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.
- CAŞIN, Mesut Hakkı ve diğerleri (2007), **Küreselleşmenin Avrupa Birliği Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasına Etkisi**, İstanbul: Nokta Kitap.
- ÇALIŞ, Şaban ve ÖZLÜK, Erdem (2007), “Uluslararası ilişkiler Tarihinin Yapısökümü: İdealizm-Realizm Tartışması”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, (17), 230, ss. 225-243
- ÇAMAN, Efe (2007), “Uluslararası İlişkilerde (Neo)Realist Paradigmanın Almanya’daki Gelişimi ve Evrimi: Kindermann ve Münih Okulu”, **Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi**, (8), 43, ss. 36-52
- ÇOMAK, Hasret (2008), “Avrupa Güvenlik Yapılanmasının Yeni Parametreleri ve Türkiye’nin Durumu”, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=113:avrupa-guevenlik-yaplanmasnn-yeni-parametreleri-ve-tuerkiyenin-durumu&catid=70:ab-analizler&Itemid=134, (08.12.2013)
- DEDEOĞLU, Beril (2008), **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, İstanbul: Yeniüzyıl Yayınları.
- EVANS, Graham ve NEWNHAM, Jeffrey (2007), **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, İstanbul: Gökkuşbu.
- KOÇER, Gökhan (2005), “Soğuk savaş Sonrasında Uluslararası Güvenlik Ortamı ve Türkiye’nin Ulusal Güvenliği”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, 3 (5), ss.287-304
- KOZHOKİN, Yevgeniy M. (2007), “Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Algılamalarındaki Değişikliklerin Etkileri”, **Dördüncü Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, İstanbul: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.

- MORGAN, Patrick M. (2006), **International Security Problems and Solutions**, Washington ,DC: CQ Pres.
- OĞUZLU, H.Tarık (2007), "Dünya Düzenleri ve Güvenlik: Ulus-Devlet Güvenlik Anlayışı Aşılıyor Mu?", **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, (6), 14, ss. 7-42
- ÖZCAN, Arif Behiç (2011), " Uluslararası Güvenlik Sorunları ve ABD'nin Güvenlik Stratejileri ", Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 22, ss. 451-470,
- TEPEBAŞ, Ufuk (t.y.), **Soğuk Savaş ve 11 Eylül Sonrası Uluslararası Sistemdeki Değişimin Güvenlik Algılamalarına Etkisi ve Türkiye**, www.tasam.org/images/tasam/tepebas.pdf (08.05.2011)
- WENDT, Alexander (2003), **Social Theory of International Politics**, New York: Cambridge University Press.
- WOLFERS, Arnold, (1952), "'National Security' as an Ambiguous Symbol", **Political Science Quarterly**, Vol.67, No.4, pp.481-502.
- YILMAZ, Sait (2007), "Güçsüz Güç", **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, (3), 5, ss.67-103